

dicendo *ens a se*, quo et causam negamus a qua sit, et affirmamus intimam *actualis Esse* necessitatem (1).

2º Deus iuxta contextum supra descriptum Exod. III. 14. 15: nomen *Ego sum* (όών) simpliciter et sine addito sibi vindicat ut proprium et distinguens ipsum ab omnibus, quae praeter ipsum esse vel conceipi possunt. Non igitur potest intelligi *esse* in communi, ut est nota simplicissima opposita non existenti vel nihilo, sed necessario intelligitur *Esse* propriae rationis se ipso distinguens et distinctum ab *esse* cuiusvis gradus et rationis, quod non est Deus (2). Hoc

(1) In libro Iudaico « De fundamento legis » l. II. c. 27. (apud de Voisin « Theologia Iudaica » l. I. c. 4. p. 26.) haec est nominis יהוה explicatio. « Respondit Deus nomen suum esse: *Ego sum qui sum*, id est *ens a se ipso*, et non ab aliis pendens, ut propterea crederet (Moyses), Dei expleri voluntatem, prout ipsi placeret. Haec autem dictio: *Ego sum*, est primae personae, quasi diceret: *Ego sum quia sum*, non antem *quia alius est praeter me*, nec enim *meum Esse et mea virtus pendet* ullo modo ab alio, sicut alia pendent entia. Nullum enim ex aliis praeter me dicere potest de se ipso: *ego sum qui sum*; sed solum dicere potest: *ego sum quia est alius*, causa scilicet prima, a cuius *Esse* pendet *esse* rerum omnium.... Ideo nulli praeter ipsum convenit nomen: *Ego sum qui sum*, quasi diceretur: *Ego sum et existo, quia sum, non autem quia est alius praeter me.* »

אני הוה וنمצא מצד שאני הוה ולא מצד שזולתי נמצא

(2) « Quaesivit (Moyses) nomen mittentis se.... Quid, inquit, dicam Filiis Israel, si dixerint mihi: quis te misit ad nos? Et ille indicans se creaturae creatorem, Deum homini, immortalem mortali, aeternum temporali: *Ego*, inquit, *sum qui sum*. Tu dices: *ego sum*; quis? Gaius, alias Lucius, alias Marcus. Aliud ne dices, nisi nomen tuum dices. Hoc exspectabatur de Deo; hoc enim erat quae situm. Quid vocaris, a quo me missum esse respondebo quaerentibus? *Ego sum*. Quis? *Qui sum*. Hoc est nomen tuum, hoc est totum quod vocaris. Esset tibi nomen ipsum *Esse*, nisi quidquid est aliud, tibi comparatum inveniretur non esse vere? Hoc est nomen tuum; exprime hoc melius. Vade, inquit, et dic filiis Israel: *qui est*, misit me ad vos. *Ego sum qui sum, qui est* misit me ad vos. Magnum ecce *Est*, magnum *Est!* Ad hoc homo quid est? Ad illud magnum *Est*, homo quid est, quidquid est? Quis apprehendat illud *Esse*? quis eius particeps fiat? quis anhelet? quis aspiret? quis ibi se esse posse praesumat? Noli desperare humana fragilitas. *Ego sum*, inquit, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob. Audisti, quid sim apud me (*ego sum, qui est*); audi et, quid sim propter te (*Deus Abraham, Isaac et Iacob*) » Augustin. in Ps. 101. serm. 2. n. 10.

itaque divinum *Esse* imprimis est *ens determinatum, singulare, personale*, non autem *ens universalē et indeterminatum*. Id iam per se clarum est, et ipsa forma personali non modo subjecti *Ego* sed etiam praedicti *qui sum* evidenter enuntiatur; non est indefinitum οών, sed est personalis οών, est ο αύτος (1). Ex parte vero altera hoc *Esse* summe determinatum et distinctum ab omnibus aliis non habet determinationem secundum aliquem gradum entis, sed dicitur *Esse* simpliciter. *Esse* autem est idem ac perfectio. Quidquid ergo *Esse* perfecti seu absolutae perfectionis concipi potest, id totum est ille, cuius essentia est *Esse* non secundum gradum aliquem, ultra quem non porrigitur; sed simpliciter et ideo sine limite. « *Ipsum Est* purissimum, ait s. Bonaventura, non occurrit nisi in plena fuga *non esse*... nam *ipsum Esse* nihil habet de *non esse* » Bonavent. Itiner. c. 5. Lege s. Thomam cont. Gent. I. c. 28; 1. q. 4. a. 2. Praeclare Dionysius nomen *qui est* circumscribit (divin.

(1) Pronomina personalia *ipse, ipse idem, ego, tu*, saepe in Scripturis cum emphasi de Deo usurpatur. Eorum usus in hebraico est pro verbo substantivo *sum* abstrahendo a determinatione temporis (Gesenius Gramm. mai. §. 196. n. 1. b.); hinc phrases: « *tu ipse הוּא* et anni tui non defieant » Psalm. CII. (101.) 28; « intelligite quia *ego ipse כי אני הוּא* et ante me non est formatus Deus.... *ego ego Dominus* »

Is. XLIII. 10. 11; « *ego ego ipse כי אני אני הוּא* et praeter me non est Deus » Deut. XXXII. 39. Emphasis pronominis pro verbo substantivo sine ulla temporis determinatione positi in huiusmodi locutionibus non solum *Esse Dei individuum et personale*, sed etiam *Esse essentialē et a se* atque τον οντως οντα non obscure indicat, ut merito comparentur emphatica haec dicta cum Exod. III. 14: *Ego sum qui sum*. Ita Clemens Alex. (Paedagog. l. I. p. 118. ed. Paris) ad Io. XVII. 21: « ut unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te », commentatur pronomen *Tu*. « Unum est Deus et supra unum et supra unitatem; ideo particula *Tu* emphasis habens demonstrativam ostendit eum, qui solus vere est, qui erat, est, et erit, secundum quae tria tempora positum est nomen unum *qui est* » (τον μονον οντως οντα, ος ην και εστι και εσται, καθ' όν τριαν χρονων εν ονομα κειται οών). Conferatur Iustinus M. cohort. ad gentes n. 24, ubi pronomen excellentiae αύτος de Deo usurpatum comparatur cum eo, quod Platonici dicebant *ens simpliciter* το οών. Hinc explicatur verus sensus nominum compositorum: αύτουσια, αύτοζωη, αύτοζορια etc.

nom. c. 5. §. 4.): « Deus non quadamtenus est ens sed simpliciter et infinite, utpote qui totum in se *Esse* complexus est et anticipavit » (1).

3º Hanc entis plenitudinem a Deo ipso per revelationem proprii sui nominis et velut definitionis indicatam, eadem divina revelatio aliis s. Scripturae locis distinctius declarat. « Ubi sunt dii eorum... videte quod ego sim solus et non est Deus praeter me... Vivo ego in aeternum » Deut. XXXII. 39. 40. « Ego Dominus (יהוָה) primus et novissimus ego sum ». « Ego ipse sum, ante me non est formatus Deus et post me non erit; ego sum, ego sum Dominus (יהוָה) et non est absque me Salvator ». « Haec dicit Dominus (יהוָה) rex Israel... ego primus et ego novissimus et absque me non est Deus » (2). « Dominus exercituum (יהוָה צבאות) nomen eius... Ego ipse, ego primus et ego novissimus. Dextera quoque mea fundavit terram » Is. XLI. 4; XLII. 10. 11; XLIV. 6; XLVII. 12. « Ego Dominus (יהוָה) et non mutor » Mal. III. 6. « Ego sum α et ω, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est et qui erat et qui venturus est, omnipotens ». « Ego primus et novissimus, principium et finis » Apoc. I. 8; XXI. 6; XXII. 13.

In hisce locis a) affirmando declaratur is, cuius nomen est *Ego sum*, primus et idem novissimus, principium et idem finis, ipse α ipse et ω; in quo sieut est, erat, et erit non sunt successiones, sed unum immutabile *Esse*; nec est aliud *primum*, aliud *novissimum*, aliud α et aliud ω; sed idem ipse est si concipitur *primus*, *principium*, α; et si concipitur *novissimus*, *finis*, et ω. Adeoque ipse qui est comprehendit initium, medium et finem totamque entis absoluti et absolutae perfectionis plenitudinem, cui nihil potest adiici nihilque demi. « Qui est ante saeculum et usque in saeculum, neque adiectum est neque minuitur » Ecclesi. XLII. 21. Igitur ut ait Dionysius (div. nom. c. 5. §. 8.), « in Scripturis essentialiter praeexistens secundum omnem notionem

(1) Καὶ γὰρ ὁ θεὸς οὐ πως ἔστιν ὁν, ἀλλὰ ἀπλως καὶ ἀπεριοριστως, ὅλον ἐν ἑαυτῷ το εἶναι συνειληφως καὶ προειληφως.

(2) מִבְלָעֵד אֵין אֱלֹהִים

eorum, quae sunt, multifariam praedicatur, et erat et est et erit proprie canitur; principium enim et medium et finem entium absolute et eminenter in se anticipavit » (1). Absolute et eminenti seu transcendentali modo (id enim verba graeca ἀσχετως καὶ ἔξηρημενως sibi volunt) dicitur totum in se ipso anticipasse, videlicet non tamquam principium eiusdem ordinis velut unitas in numeris, sed tamquam *Esse* absolutum et causa supereminens (2). Hinc b) in eisdem locis Scripturae negando infertur, praeter ipsum qui est tota entis plenitudo, nihil esse entis absoluti, independentis, divini, nihil quod sit *Elohim*.

4º Si ritè inspiciantur textus paulo ante citati facile intelligitur, illud *Esse* simpliciter illamque entis plenitudinem ubique exhiberi ut rationem et causam, cur alia praeter Deum et extra Deum esse possint et reapse sint: quia Deus est Ιωάννης ὁ ὄντων, ideo ipse solus est, qui novit omnia et annuntiat ventura; ipse solus et nullus cum ipso fundavit terram; ipse solus et nemo praeter ipsum est Salvator etc. Nam sicut Deus solus est ο ων, *Esse* intrinsecus necessarium, comprehendens primum et novissimum h. e. totam plenitudinem entis absoluti, ac praeter ipsum nihil potest esse entis absoluti; ita in ipsa absoluta eius perfectione est ratio, cur possint esse extra ipsum analogae imitationes et entia per participationem; atque in eius voluntatis et infinitae potentiae libera applicatione est causa, cur huiusmodi entia reapse sint. Utrumque enim pertinet ad entis absoluti plenitudinem, tum ut extra ipsum nihil esse possit entis absoluti et independentis; secus Deus non

(1) Προς τῶν λογιῶν ὁ ὄντως προών κατα πασαν τῶν ὄντων ἐπινοιαν πολλαπλασιάζεται, καὶ το ἡν ἐπ' αὐτου καὶ το ἔστι καὶ το ἔσται.... κυριως ὑμνεῖται..... ἀρχας καὶ μέσα καὶ τέλη τῶν ὄντων ἀσχετως καὶ ἔξηρημενως ἐν ἑαυτῷ προειληφως.

(2) Ideo Deus quandoque dicitur unus non unitate numerica, sed unitate universitatis (Rufin. in symbol.; Eulogius Alex. penes Photium Bibl. Cod. 230.), non scilicet unitate cui possit addi alia unitas, sed unitate, quae totam plenitudinem comprehendens nullam admittit additionem; et eodem sensu Deus dicitur frequenter a PP. supra monadem et supra unitatem. Cf. Petav. de Deo 1. II. c. 8; de Trin. 1. IV. cap. 13.

esset ipsa plenitudo; tum ut possint eius voluntate esse imitationes ipsius perfectionis in realitatibus creatis et undeque ab ipso pendentibus; secus Deus non esset secundum omnes rationes perfectus, et proinde neque entis seu absolutae perfectionis plenitudo. Deus solus est quia est, nec ulla praeter ipsum et extra ipsum talis esse aut concipi potest realitas; reliqua possunt esse, quia Deus est; et actu sunt, quia Deus ea esse vult. « Adorabant viventem in saecula saeculorum.... dicentes: dignus es Domine Deus noster (1) accipere gloriam.... quia tu creasti omnia et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt » Apoc. IV. 10. 11. Ex ipso ut a principio necessario internae et externae possibilitatis rerum omnium, et per ipsum ut a causa libera, non solum ut incipiat sed etiam ut perseveret existentia rerum creatarum undeque dependentium, et in ipsum ut in finem omnium; ab ipso ut principio, medio, et fine, et ω sunt omnia Rom. XI. 35. 36; Hebr. II. 10. Quidquid ergo perfectionis non solum in creaturis realibus est, sed etiam in omnibus possibilibus esse potest, totum in Deo comprehenditur non quidem formaliter, ut in creaturis exstat vel exstare potest (ita enim est aliquid dependens, creatum, limitatum, et ens analogum in comparatione cum ente simpliciter); sed comprehenditur eminenter ut una, absoluta, ad extra imitabilis perfectio causae exemplaris et efficientis. « Illa aeterna incommutabilisque natura habens in se ut sit, sicut Moysi dictum est: Ego sum qui sum, longe scilicet aliter, quam sunt ista quae facta sunt.... nihil horum quae fecit, existens, et omnia primitus habens sicut ipse est... nec haberet ea quae nondum facta erant, nisi quemadmodum est ipse non factus » s. Aug. Gen. ad litt. I. V. n. 34.

Hinc ens et esse, quod praeter Deum intelligitur, non dicitur univoce cum Esse divino, nec cum eo connumerari potest, quia in ipsa ratione entis est plane diversum; nec tamen aequivoce, sed analogice dicitur, quia est ipsius divini Esse aliqua imitatio et adumbratio; unde communitas

(2) Κύριε ὁ θεος ἡμών, vel ὁ κυριος και ὁ θεος ἡμών (diversa enim est in Codd. lectio), respondet evidenter hebraico יהוה אלהים:

nominis non est arbitraria, sed fundatur in similitudine et relatione inferioris ad superius. Idec in Scripturis creaturae quae per se spectatae utique dicuntur esse, in comparatione cum Esse divino aliquando dicuntur non esse Is. XL. 15. 17; Sap. XI. 23. cf. 1. Tim. VI. 16; Matth. XIX. 17. (1). De diversitate Entis divini et entis participati paulo post distinctius dicemus.

THESIS XXIII.

Significatio nominis, qui est, et absoluta perfectio Dei declaratur ex ss. Patribus.

« Doctrinam quam hucusque in Scripturis expressam esse demonstravimus, ss. Patres multiplicititer illustrarunt; ex eorum enim sensu et consensu 1º ipso nomine Dei « qui est » Exod. III. 14. revelatum censi debet Esse divinum aeternum eiusque intima existendi necessitas; 2º hoc ens necessarium intelligi debet Esse absolutum et Esse simpliciter, quia eo comprehenditur omnis absoluta perfectio; unde 3º divinum Esse essentiali discrimine differt a ratione entis, quod extra Deum esse vel concipi potest. »

Nihil nunc opus est dicere de doctrina disertissima Philonis (vid. Petav. I. I. c. 6. n. 5.) et posteriorum commentatorum gentis Iudaicae (vid. de Voisin Theolog. Iud. I. I.c.5. et alibi passim); propositum est enim in hac thesi auctoritate interpretationis christiana confirmare et illustrare sensum in thesi superiori ex sacro textu et contextu Exod. III. 14. 15. VI. 3. deductum. Expresserunt hunc sensum imprimis LXX. interpretes in sua versione: ἐγώ εἰμι ὁ ὄν...ό ὄν ἀπεστάλκε με.

(1) Cui haec quam in thesi aliquo modo declarare conati sumus, profunditas et sublimitas significationis nominis יהוה est in iectu trepidantis aspectus (Aug. Confess. VII. 17.), is intelliget, quam sit nomen ineffabile hominibus, si verbum mentis debeat plene respondere rei significatae; atque adeo etiam non ex superstitione (ut multi recentiores aiunt) sed ex sancto timore et cultu latriae erga divinam maiestatem originem duxisse silentium, quo iam diu ante Christum, ut ex LXX. interpretibus colligitur, hoc nomen celebratur. Certe non minus Patres Ecclesiae christiana quam synagoga nomen dixerunt ἀρρένον και ανεκφωνητόν (Petav. I. VIII. c. 9.). Neque tamen ideo negandum est, a posterioribus Iudacis multa commentitia et superstitiosa tradita esse de harum litterarum pronuntiatione.